

www.e-rara.ch

**Gvilielmi Gilberti Colcestrensis, Medici Regii, De Mundo nostro Sublunari
Philosophia Nova**

**Gilbert, William
Amstelodami, MDCLI**

Zentralbibliothek Zürich

Shelf Mark: NE 1846

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-54961>

Caput XII. De aqua et terra.

---

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

vix ullus unquam ventus percipitur, sed ut rigida & horrida, ita pacata & tranquilla omnia. In media fervida Zona, non ita sæpe & vehementer venti increbrescunt. Halitus enim, qui vehementioribus caloribus excitantur, evadunt, & amplius in ambiente non funduntur. Quare magis pacatus aër, quam in mediis Zonis; ventusque illic ex spirituum copiâ exortâ, potius quam ex fusione. Impetus vehementissimi ex fusione; veluti cum halinitrum in pulvere tormentario subitò in spiritum solvitur, & ampla petit spatia, proximaque impellit. Præterea, in mediis Zonis tellus ubique adveniente Sole in æquinoctio verno, crudos crassosque conceptos humores abundantiores per hyemem emittit, aëremque caligine & ventis turbat. Cum verò superna magis frigida quam inferiora, halitus qui in altum efferuntur, deficiente fusionis actu quiescunt, & in imis locis aguntur. Quare vis ventorum non altius scandit, nubesque in superiori loco sæpe quiescere videntur, cum aliæ nubes in inferioribus velocissimè aguntur, aërque supra telluris faciem vehementissime impellitur; quæ vera est causa lateralis hujus motus.

C A P V T XII.

De Aqua & Terra.

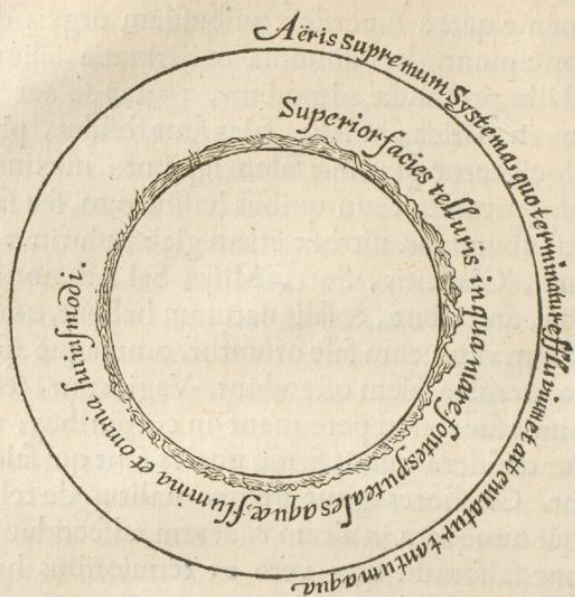
AEri aqua succedit, quanquam non ita sphærico & amplo corpore, ut esse oportebat, & pro dignitate elementi excellentioris fingere quovis modo licebat. Qui cætera excluderunt elementa, aquam tanquam præcipuam rerum genitricem admiserunt, ut Heraclitus. Aqua verò tota ita in partes dissimiles divisa est, ut multum de vero elemento, aut ejus loco, solliciti fuerint Philosophi. Nam cum positum sit, elementa sim-
pli-

plicia esse corpora, pura & aliorum corporum nullâ mixturâ aut tabo coinquinata; aqua pura, clara, limpidâ, nullo odore aut sapore infecta, aut elementum esse, aut proxime ad naturam elementi accedere videatur. At hæc minori quantitate sese ostendit, quam moles elementi requirit. Aliæ verò aquæ, quæ mixturam quandam habere putantur, prævalent in rerum naturâ, & late profundeque dominantur: uti maria vastissima, quæ falsa & turbulenta sensibus nostris percipiuntur. Unde Aristoteles locum elementi aquarum in mari posuit; sed anticipiti & incertâ sententiâ. Quem enim occupare locum mare cernimus, is maris locus non est, sed potius aquæ: videtur tamen locus esse maris, quia quod falsum est, ratione ponderis in imo manet; quod potulentum est, atque dulce existit, in sublimi propter suam tenuitatem scandere assolet. Videndum igitur primum quid aquæ, quid falsæ aquæ, quid dulces existant, & quem locum habeant.

Globus hic noster, qui ex terra & aqua simul cum effluviis aliis constat, præcipue ex solida & firmiori parte primaria, magneticis imbutus est viribus. Hujus eminentias quasdam fluores alluunt, qui variis motibus huc illucque aguntur, per maris depressiora loca, per internas in superiori parte cavernas & fistulas, unde fontes erumpunt, & flumina in depressiora loca labuntur. (Hic etiam hi decipiuntur, qui subterraneas aquas esse infimas, maria media, flumina superiora judicant. nam licet in quibusdam locis aquæ in puteis, usque ad ducentessimam orgyâ reperiantur; tamen quia & terrarum illarum superficies longe altior est maris superficie, tum quia etiam maris ipsius profunditas major, omnium aquarum maxime in fundo subsidit mare.) At telluris constantioris ampla & profundior moles, quam terram vocitamus, etiamsi du-

ra, renitens, firma, & quasi sicca videatur, non tamen exsucca, arida, frigida est, & infrugifera, ut plurimi Philosophi, vana opinione inducti, existimant. Sed quemadmodum superiores ejus partes, ortu rerum & interitu confusæ, humorem tamen ingenitum sensibus nostris præ se ferunt: nisi aliquando illud minus appareat, cum Sol ardentior tenuem imbibitum humorem fugaverit; ita telluris tota interna moles succum habet innatum, insitum ab origine prima, & suum. Ab ejus interioribus emergunt fluores attenuati halitusque, rursusque concipiuntur, imbibunturque. Ab isto motu actuque naturæ fontes, flumina mariaque perennant. Ita aquæ fluores sunt à tellure procedentes, in superioribus terrarum ex coactionibus halituum & actus elevati, remissione in sensibilem & magis renitentem liquorem concreti; secundum magis tamen & minus. Maria enim crassiora & renitentia magis, fontes plurimi (& ab illis flumina) tenuiores subtilioresque. Quæ verò crassæ sunt aquæ, ut plurimum falsæ, quædam amaræ. De lutosis non est sermo, quæ ex diversarum naturarum confusione potius sunt. Sales verò succi sunt concreti ex crassioribus halitibus: quare & mare totum falsum, cum in ejus fundis, ut primum attinguntur, superflua terrarum, quæ à mari alluuntur, aut in maris substantiam erumpunt, aut in sales transeunt, falsaque funda falsumque totum ex falsa generatione existunt. Non enim tam nobis quærendum est, cur mare falsum, quam cur fontes & flumina dulces & potabiles sint. Est enim magis subtilis fontium generatio, cum aut à vapore in montium excelsiora exaltato, tenuior materia humida generatur, aut cum telluris partes alliciunt & imbibunt aërem exteriorem, & ad interna concipiunt, tenuiores aquæ ex sublimatis longius à facie vaporibus oriuntur.

Sed ut in mari aquæ salæ perennant, ita terræ inferiora, maxime quæ à superficie quibusdam orgyis distant, sales concipiunt. In Pannonia & Sarmatia salium fodinæ, sed illæ profundæ admodum, 50 aut 60 aut 100 orgyarum; in Africa, in Asia, sales sunt fossiles, plurimisque in locis terræ plurimæ salem sapiunt; maxime vero quæ computruerunt, in quibus halinitrum, seu sales petreæ dicti, abundant. nitrosæ etiam glebæ plurimæ, Chalcantum, Chalcitis, Sori, Misy, Sal Ammoniacum, Alumina, succi sunt, & salis naturam habent, omnesque metallorum venæ cum sale oriuntur, omniaque apud nos corpora cremata salem ostendunt. Vagi enim, tenues & fluidi nimis succi non perennant in corporibus; crassiores igitur desiderantur & firmi, quales sunt qui salem præ se ferunt. Crassiores igitur ubique halitus de tellure emissi, qui nunquam in altum & aërem adscendunt, materia sunt salforum. quæ vero ex tenuioribus halitibus concresecunt, ut nubes & pluvia, raro aut nunquam salæ sunt: crassescunt enim ex tenuioribus in dulces aquas, non ab origine crassâ & succosâ proveniunt. Telluris igitur effluvia hæc omnia sunt, mare, fontes, flumina, quemadmodum & aër circumfusus omnis, sicut facies sequentis figuræ ostendit.

Quod vero antiqui & recentiores humorem definiunt, ut id sit quod proprio termino non continetur, sed alieno, minus naturam humoris ostendit, nec verum est. Nam ut gutta aquæ in se conglobatur & terminatur, ita latissima maria in se congregantur, convexa sunt, non plana; atque si globus aliquis esset in natura primarius, ex aqua formam retineret. Sed fluit aqua supra tellurem ad cava & decliviora loca, ad totius globi majorem uniformitatem. Omnia namque flumina ad mare currunt, ut ad inferiora spatia; etiam ut ad generale quoddam principium. Tres apud nos fluores præcipui: Aër qui rarus est; aqua pluvialis & fontana & putealis, quæ densiores; & marina aqua, quæ densitate præcellit. Hi in summa tellure ab illa evocati, moventur, fluunt, labuntur, cunct redeuntque variis causis impellentibus.

In

In horum nullo vis est præcipui alicujus elementi. Elementorum igitur distinctæ naturæ male & perniciose in opprobrium philosophantium introductæ sunt à sciolis. Elementum nos nullum agnoscimus præter tellurem : sola tellus materiam omnem & hylæum dat, in cujus peripheria succi ab ejus gremio coacervantur, & aquæ succis imbutæ, ut maria. Ab illis subtiliores excitantur, ex quibus fontes & flumina: ridiculumque esset (ut solent) contendere, num mare sit elementum; an aqua fontana & fluvialis magis sit elementum, quia magis ad simplicitatem quandam accedere videantur, quia limpida, clara, tenuiores, non odorata, nec sapidæ. De maris autem prima origine, atque utrum in principio sola & uniformis terra fuerit; an ut nunc aquis circumfusa, quæstio est apud plurimos. Sed si in principio ad usum viventium creata fuerit, ita fuit disposita, ut nunc videmus, & aqua per partes eminentiarum fusa. quod si nullam unquam originem tellus habuit, sane posteaquam Solis & siderum luminibus & influentiis concussa fuit, terra tunc primum fluores emisit suos, & plurima in superficie varietate floruit. Sed nos primordia mundi & divinam Mosaicam de ejus fabrica narrationem amplectimur, quæ nostris principiis omnibus nusquam est adversa: atque divinus ille Scriptor nusquam elementorum commemoravit fabricam, sed cælum & terram creavit tantum Altissimus, non cælum & quatuor elementa. Aquæ in rerum initiis in terræ sinus sunt congregatæ, & maria appellatæ, à tellure tamen prognatæ & effusæ. Succis, qui è tellure fluunt, falsi sunt. Mare igitur falsum non ab exhalationibus, non quod tenuior materia evocatur Solis lumine & radiis: fontium vero quod sublimantur, ut pluvix, aquæ dulces evadunt. Sic & puteales, quæ ab aëre originem ducunt, aut pluvii, ut multis experienciis apparet. Sic
& aër

& aër sine falsedine, aut sapore, sentitur; crassioris enim substantiæ natura gustum movet. Ita & inodorus aër, nisi putido aut alieno halitu afficiatur.

Aquæ aut terræ non inest frigus, ut Peripatetici volunt, sed calores utraque habet insitos & proprios. Motus aquarum circularis est, & perennis, tam marium quorundam, ut ab ortivo Oceano per promontorium Bonæ Spei, quam fluviorum. Nilus enim in circulo movetur, non propter descensum. nulla enim altitudo descensum facere potest à fontibus Nili ad Nili ostia.

C A P V T X I I I.

Aqua non generatur ex Frigore.

IN stillatoriis vasis aqua generatur, licet superna caleant.

Vid. cap. 8.

Cum supera refrigerium habent ab externo, aquæ citius fiunt; non quod à frigore, sed quia superius illud corpus incalescens impedit concretionem.

Aër nullo modo per frigus in aquam vertitur; nam tunc semper plueret in frigidis regionibus, & frigidis temporibus.

Aër per frigus non mutatur in aquam: nam aër in vesica, submersâ in aqua frigidâ, minime longo tempore in aquam transit.

Quare per frigus non generatur aqua, sed potius absumitur, ut videmus in summe frigidis locis omnia exficari.

At neque per humorem. Aqua enim nihil humidius. Nec aqueus humor submersus immutat aërem.

Ibid. cap. 8.

Restat igitur, aquam generari ab aëre & vapido soluto, quod crassescit, aut locis natura opacis, aut in visceribus terræ, aut cum confertim in locum aliquem impel-